

विद्रोही महिला मंच व नजरिया

अभ्यासवर्ग व काम

(२०१७)

गावपातळीवर बरेचसे कार्यक्रम होत असताना प्रत्येकजण त्याच्या त्याच्या कार्यक्षेत्रात काम करत होते. परंतू संघटना बांधणी होत नव्हती. आम्ही कार्यकर्त्या म्हणून काम करताना देखील कामाचा आढावा देताना आत्मविश्वास नव्हता. धाडस नव्हते, काम कितपत यशस्वी झाले आहे. हे कळत नव्हते. सगळ्यांना बरोबर घेवून जाण्याची पध्दती, प्रत्येकाला आपले मत मांडण्याची संधी आणि निर्णय हा एकटीचा न ठेवता सर्वानुमते ठरवला जावा. संकल्पना ठोस नसल्याने बऱ्याचवेळा काम करून देखील चळवळ उभी करू शकत नव्हते. त्यामुळे या स्त्रीवादी चळवळीच्या कार्यकर्त्यांमार्फत दरमहा दोन दिवस नजारिया व विद्रोही महिला मंचच्या सर्व कार्यकर्त्यांकरीता अभ्यास वर्गाची सुरुवात केली गेली आहे. याचा उद्देश आपण समाजापुढे जात असताना व्यक्तीगत वैचारिक बदल घडावा. सामाजिक बदल घडावा व सामाजिक चळवळ भक्कम व्हावी. समाजात माहिती देत असताना स्वतःजवळ सखोल माहिती व अभ्यासही असावा.

प्रश्न : गेल्या दोन वर्षात (वर्षभरात) झालेले बदल सांगा.

उत्तर : पूर्वी आम्ही पीएचसी मध्ये काम करत होतो. तिथे बसून लोकांना माहिती देत होतो. आरोग्य विषयी, सरकारी योजना विषयी माहिती देत होतो व जसजशा तक्रारी येत होत्या तसतसे ते सोडवण्यासाठी प्रयत्न करत होतो. सर्व महिला ग्रामपंचायतीवर यायला तयार नव्हत्या. त्याच्यामते घरचा प्रश्न घरीच सोडवा असे असायचे. पण भांडणाची तीव्रता लक्षात घेता ग्रामपंचायतीपर्यंत जावे लागत होते. कारण ग्रामपंचायतीमध्ये तंटामुक्ती समितीतून न्याय मिळेल अशी आशा होती. परंतू दोन वर्षापूर्वी अशी परिस्थिती हाती की महिला म्हणून तिचे अधिकारी डावलले जात होते. म्हणणे ऐकून घेतले जात नव्हते. अशी परिस्थिती सगळीकडेच जाणवत होती. त्यामुळे ग्राम एकता स्थापना करावी का या विषयी

चर्चा केली गेली. दरम्यानच्या काळात महिला कार्यकर्त्या इतर कार्यक्रमात सहभागी होत होत्या. ज्यामध्ये शालेय विद्यार्थी-विद्यार्थिनीकरीता लैंगिकता शिक्षण वर्ग चालविणे, महिला गटात एचआयव्ही एड्स विषयी माहिती व घरगुती हिंसेसंदर्भातील माहिती दिली जात होती. किशोरवयीन मुलामुलींच्यामध्ये लिंगभेदाविषयी चर्चा घडवून आणली जात होती. त्याचबरोबर प्राथमिक आरोग्य केंद्रामध्ये पेशंटवर होणाऱ्या अन्यायाबाबत देखील चर्चा होवू लागली. त्यामुळे निव्वळ महिलांच्या आरोग्याच्या मुद्यावर काम न करता एकंदरीत गावपातळी भेडसावणाऱ्या वरील समस्या विरोधी काम करणे गरजेचे होते. शिवाय स्थानिक ग्रामपंचायतीचा कारभार व त्यांच्या कामाच्या पध्दतीमध्ये महिलांना स्थान दिले जात नव्हते.

या सर्व गोष्टीचा विचार करून स्थानिक पातळीवरील लोकांना सहभागी करून घेवून ग्रामएकता स्थापना केली. या समितीमध्ये आरोग्य खाते, शिक्षण, ग्रामपंचायत, वकील, पत्रकार, पोलिस, सामाजिक कार्यकर्ते आणि ज्यांनी अन्याय सोसला आहे अशा पिडीत महिलांना सहभागी करण्याचे ठरवून त्याप्रमाणे जिल्हाभर समित्या स्थापन केल्या आहेत. या प्रत्येक समितीत गावपातळीवर काम करणाऱ्या संग्रामच्या महिला कार्यकर्त्याही सामिल आहेत.

या पध्दतीने काम करत असताना अनेक महिलांचे प्रश्न स्थानिक पातळीवर ग्राम एकतेमार्फत सोडवू लागलो. त्यामुळे गावच्या ग्रामएकतेमुळे व दबावामुळे महिलांवर होणारी हिंसा कमी झाली. एवढेच नव्हे तर शालेय पातळीवर किशोरवयीन मुलींच्यावर होणारी हिंसा कमी झाली. प्राथमिक आरोग्य केंद्रातील कार्यकर्त्यांच्या दबावामुळे आरोग्य सोई-सुविधा मिळू लागल्या आहेत. आमच्या कामाला चार ठिकाणी मोठ्या प्रमाणात विरोध झाला. यावेळेस सर्वांनी एकत्र येवून ग्रामएकतेच्या माध्यमातून सरकारी अधिकारी व यंत्रणेशी हक्क व अधिकाराच्या भाषेत जाब विचारला. त्यामुळे येथेही जनजागृती झाली. त्याचा परिणाम म्हणजे महिलांचा सहभाग वाढू लागला व त्यांच्यामध्ये आत्मविश्वास वाढला. प्रा.आ.केंद्रात, घरात, शाळेत, पोलिस स्टेशन तसेच ग्रामपंचायतीमध्ये जाब विचारू लागल्या.

आमच्या कार्यक्रमात महिलांचा सहभाग जसजसा वाढत गेला तसतसा आमच्या कामाच्या पध्दतीमध्ये बदल करण्याची आवश्यकता वाढली. आम्ही फक्त केंद्रीत अडचणी सोडवू लागलो होतो. त्यामुळे फक्त ठराविक व्यक्ती व तिचे प्रश्न इतकेच आमचे काम आहे, अशी मानसिकता झाली होती. याची चर्चा आम्ही सर्वजणी विद्रोही महिला मंच व नजरियांनी एकत्रितपणे केली. त्या चर्चेतून आम्ही कामाच्या पध्दतीत बदल करण्याचे ठरवले. यातूनच मग आम्ही फक्त पिडीत महिलेपुरते काम मर्यादित न ठेवता गाव पातळीवर कुठल्याही महिलेवर हिंसा होवूच नये यासाठी कार्यक्रम घेण्याचे ठरवले. पूर्वी एचआयव्ही, लैंगिकता, लिंगभेद, आरोग्य या पुरतेच आम्ही माहिती देत होतो. त्या वाढ केली व हिंसा म्हणजे काय? हिंसेचे प्रकार, हिंसा कशी ओळखावी या मुद्यावर चर्चा करू लागलो आहोत. इतकेच नव्हे तर हिंसा कायदेविषयक मार्गदर्शनाची मदत कशी घ्यावी हे बोलत गेलो. संग्राममार्फत नॅशनल लिगल एड सर्व्हिसेस (NALSA-नालसा) बरोबर सांगलीत कार्यक्रम घेतला. ज्याचा उपयोग पुढे जावून राज्य व जिल्हा पातळीवरील कायदेविषयक कक्षाबरोबर काम करण्याकरीता झाला. याचा फायदा म्हणजे विद्रोही महिला मंचच्या, नजरियाच्या प्रत्येक तालुक्यातील कार्यकर्त्यांनी पी.एच.व्ही म्हणून नवीन ओळख करून घेता आली. ज्याचा उपयोग कार्यकर्त्यांना गावपातळीवर अनेक प्रश्ने सोडवताना होवू लागला आहे.

अभ्यास वर्ग क्र.१

दि. १०/१/२०१७ व दि. ११/१/२०१७ या दिवशी अभ्यास वर्ग घेण्यास सुरुवात केली.

या अभ्यासवर्गात स्त्रीमुक्तीची चळवळ गीते शिकवली ती शिकवत असताना ती गीत सर्वांनी मिळून म्हणण्यास भाग पाडले. यातूनच संघटनेच्या बांधणीत एकीचा आवाज महत्त्वाचा असतो हे सांगितले. तसेच नेतृत्व पार पाडणाऱ्या व्यक्तींचे महत्त्व स्पष्ट केले. धाडसाने बोलण्याचे कौशल्य तसेच अधिकार म्हणजे काय? हक्क म्हणजे काय? याविषयी चर्चा केली. कामाच्या ठिकाणी अस्तित्व निर्माण करण्यास संघर्ष निर्माण करावा लागतो हे

उदाहरणा दाखल पटवून दिले. माहिती देत असताना किंवा भेटी घेत असताना संवाद कौशल्य, शिस्तबद्धता व स्पष्ट बोलणे किती महत्त्वाचे आहे हे समजावून सांगितले. त्यानंतर नजरीया व विद्रोही महिला मंचची सुरुवात कशी झाली याची चर्चा केली. याचेच उदाहरण म्हणून मिरज दंगल, मुस्लिम स्त्रीयावर झालेला अन्याय, याची चर्चा केली. तसेच दलितावर होणाऱ्या अत्याचारावर चर्चा केली.

यानंतर धर्मनिरपेक्षता व क्रांती याची चर्चा झाली. यामध्ये भारतामध्ये कोणकोणत्या पातळीवर चळवळ उभी राहिली. आंदोलने कशी झाली याची माहिती दिली. त्यांच्या चर्चेतून क्रांतीच्या प्रकाराबद्दल माहिती मिळाली. उदा. सांस्कृतिक क्रांती, शैक्षणिक क्रांती, जाती संदर्भात क्रांती, अध्यात्मिक क्रांती यांची चर्चा केली.

प्रत्येक चळवळ व आंदोलनात तरुण तरुणींचा सहभाग महत्त्वाचा असतो, तसेच शालेय शिक्षणातील ज्ञानापेक्षा चळवळीतून ज्ञान जास्त मिळते, अशी चर्चा झाली. त्यांनी संघर्षाविषयी माहिती देताना उदाहरणा दाखल गोष्टी व घटना सांगितल्या. जातीच्या मुद्यावर फुले, शाहू, आंबेडकर यांनी केलेल्या चळवळी कशा उभ्यास राहिल्या ते सांगितले.

आंदोलने व चळवळी उभ्या करताना घोषणांना फार महत्त्व आहे. घोषणातून आपले म्हणणे, मागण्या, हक्क अधिकार व स्वातंत्र्य मांडता येते. याचाच भाग म्हणजे बोलण्याचे स्वातंत्र्य, आरोग्याचे स्वातंत्र्य आपल्याला मिळवता येतात. या वेळेस अनेक घोषणांची माहिती मिळाली. यातून मूळ संकल्पना जरी नाही समजली तरी विचाराचा पाया भक्कम पाहिजे.

बदल घडविण्यासाठी अभियान राबवणे गरजेचे असते. त्याच्या व्यवस्थापनेत संकल्पना महत्त्वाची असते. आपण जेव्हा जनजागृती करतो तेव्हा बदल हा निश्चित असतो. मूळ संकल्पनेपर्यंत पोचण्याकरीता ऐकीक मूल्ये सांभाळली पाहिजेत. त्यासाठी मनातील न्यूनगंड काढला पाहिजे. लोकशाहीमध्ये मतभेद असून सुध्दा माणसे एकत्र राहतात.

आपल्यामध्ये समाजासाठी एकजूट असली पाहिजे. त्यासाठी व्यक्तीगत क्रांती झाली पाहिजे. पुरुषप्रधान संस्कृतीमध्ये स्त्रियांवर हिंसा होवूनसुद्धा तिला हिंसा म्हटले जात नाही.

डॉ. बाबासाहेबांनी समानतेची घटना लिहिली, महत्मा फुले यांनी सत्य शोधण्याचे सांगितले. क्रांती व दैववादी चर्चा केली. यानंतर स्त्रीमुक्तीवादी महिला कशा असाव्यात याची चर्चा केली.

खेळाच्या माध्यमातून आपण आपल्यामध्ये किती लोकांना सामावून घेवू शकतो हे शिकवले. तसेच समानतेच्या मुद्यावर चर्चा करताना स्त्री पुरुष जन्मदरात तफावत आहे. याविषयी माहिती दिली. याच दिवशी सायंकाळी दंगल हा हिंदी चित्रपट सर्वांना दाखवण्यात आला. या चित्रपटावर दुसऱ्या दिवशी सेशन घेण्यात आले. यात मुलामुलींमध्ये भेदभाव करू नये, मुलींना त्यांच्या आवडीनुसार गोष्टी करण्यास प्रोत्साहन दिले पाहिजे. परिणामी स्वतःची ओळख ती मुलेमुली निर्माण करू शकतील.

गटचर्चेतून क्रांती व दृष्टीकोन या दोन मुद्यावर चर्चा झाली. त्यानंतर खेळ घेण्यात आला. ज्यामध्ये सत्य मांडताना नाही म्हणण्याची ताकद आपल्याकडे असावे. आपल्या मताशी आपण ठाम असले पाहिजे हे समजले. आरती मॅडमनी घरगुती हिंसेविरोधी कायद्याची माहिती दिली व मीना मॅडमनी लिंगभेदाची शास्त्रोक्त माहिती दिली.

प्रशिक्षण व अभ्यास वर्गामुळे कार्यकर्त्यांना खूप माहिती मिळाली. संकल्पनेच्या मुळापर्यंत पोचण्यासाठी जे आवश्यक आहे त्याची माहिती शिकता आली.

अभ्यास वर्ग क्र.२ :

दि. १८/२/२०१७ व १९/२/२०१७ रोजी अभ्यास वर्ग क्र.२ घेण्यात आला. पहिल्या दिवशी आपापसात मैत्रीपूर्ण संबंध प्रस्थापित करणे विषयी जोड्या बनवून प्रत्येकीची आवड निवडीतून ओळख केली गेली. वैयक्तिक पातळीवरील माहितीची चर्चा केली. संघटनेच्या गाण्यांची रचना, शब्द, सूर ती का गाईली जातात याचा इतिहास सांगितला. मध्यंतरीच्या काळात संघटनेच्या गाण्यांवर बंदी घातली गेली होती. वास्तविक गाण्याच्या

माध्यमाचा उपयोग करून घेवून आपले म्हणणे व गाऱ्हाणे समाजासमोर उघडपणे मांडू शकतो. संघटना बांधणीच्या बाबतीत बोलीभाषेतील शब्दाऐवजी चळवळ उभी करणेबाबतचे शब्द वापरणे आवश्यक असतात. उदा. झिंदाबाद, जयभीम, जय सावित्री, जय आम्रपाली, लाल सलाम, जय फातिमा, जय ज्योती, जय बिरसा.

त्यानंतर संघटना बांधणी आपण का केली पाहिजे यावर चर्चा केली. संघटनेमध्ये आपले मत आपण उघडपणे मांडू शकतो. संघटनेत एकमेकांवर मत न लादता आपापली मते मांडण्यास वाव असतो व ती मान्य करता येतात.

त्यानंतर नाटकाच्या स्वरूपात स्त्री-पुरुषातील कामासंदर्भातील भेदाभेद यावर मांडणी केली. स्त्रीया अधिक कष्ट व काम करत असताना देखील त्यांच्या कामाचा चार्टवरती स्त्रीयांची कामे व त्यांना मिळणारा मोबदला व पुरुषांनी केलेली कामे व त्यांना मिळणारा मोबदला यांची यादी केली. तुलनात्मकदृष्ट्या चर्चा केली गेली. पुरुषांचे वर्चस्व कमी होण्याची भीती असते. त्यामुळे स्त्रीयांना बाहेरचे ज्ञान पोचवू दिले जात नव्हते. नोकरी करू इच्छित असल्यास अडथळा करणे अशा गोष्टी समाजात घडतात. त्यामुळे स्त्रीयांनी स्वतःच्या कष्टाचा विचार करणे आवश्यक आहे व स्वतःचे स्थान निर्माण करणे आवश्यक आहे.

इतिहासकालीन स्त्रीयाविषयी माहिती दिली. यामध्ये असे सांगितले की, इतिहासकाळात स्त्रीयांना प्रथमस्थान होते. उदाहरण देताना स्त्रीयांचे महत्त्व सांगितले की, स्त्रीयांनीच शेतीचा, चाकाचा, आगीचा शोध लावला. अश्मयुगात मासिक पाळीच्या वेळेस स्त्रीला विश्रांती मिळावी म्हणून काहीही काम लावत नसत. मात्र पुढे जावून स्त्रीयांना सेक्स केल्याने मुलं होत असे पुरुषांना कळाले तेव्हा मातृसत्ता कमी होत गेली आणि पितृसत्ता पुढे आली. महिलांचे खच्चीकरण सुरु झाले. जे आजतागायत चालू आहे. महिलांना शिक्षणापासून वंचित ठेवण्यात आले. कालांतराने ही बाब महात्मा फुले यांच्या निदर्शनास आली. त्यावेळी ते स्वतः पुढे आले व स्वतःच्या घरापासून शिक्षण देण्यास सुरुवात केली. सावित्रीबाईंना

शिक्षित बनवले व स्त्रीयांच्या शिक्षणाचा पाया घातला. ही माहिती देताना सावित्रीबाईंना झालेल्या त्रासाची माहिती दिली. सावित्रीबाईंच्या या योगदानामुळे फातीमा शेख या पहिल्या मुस्लिम शिक्षिका तर रखमाबाई पहिल्या डॉक्टर झाल्या.

त्यानंतर ८ मार्च महिला दिन म्हणून का साजरा करतात याची माहिती दिली. तसेच डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी वारसा हक्काच्यादृष्टीने केलेल्या कामाची माहिती दिली. महिलांना वडिलांच्या संपत्ती हक्क मिळाला पाहिजे व स्त्रीला मतदानाचा हक्क मिळवून दिला. कमवत्या स्त्रीयांच्या बाबतीतील घटनांची चर्चा केली. त्यावेळी बायको कमवती झाली की नवरा तिच्याकडे पैशापोशी जवळ करतो. विद्रोही महिला मंचच्या कार्यकर्त्यांनी अशा प्रसंगाची स्वतः अनुभव सांगितले व अशी चर्चा झाली की स्त्रीयांनी आपल्याला जसे जगायचे आहे तसे जगावे, पुरुषांच्या बंधनात राहू नये.

अभ्यास वर्ग क्र.३

२२/४/२०१७ व २३/४/२०१७ या दिवसांत मागील कार्यशाळांचा आढावा घेतला व त्यानंतर 'क्रांती' या विषयावर अभ्यासास सुरुवात झाली. क्रांती म्हणजे काय? तर क्रांती म्हणजे समाजात आमूलाग्र बदल होणे. १८८९ साली मुस्लीम स्त्रीया रस्त्यावर आल्या आणि पदच्यात राहणे आम्हाला मान्य नाही, असे म्हणून बुरखे काढून टाकले आणि शरीयन लॉच्या विरोधात आहोत असे म्हटले. पण भारतात अजूनही तलाक पध्दत आहे. ज्यामुळे स्त्रीयांचा हक्काचा प्रश्न आहे तसाच आहे.

त्यानंतर फ्रेंच क्रांतीची माहिती दिली. स्वातंत्र्य, समता, समानता बंधूता याविषयी चर्चा झाली व शब्द संघाच्या स्थापनेची माहिती दिली. कार्यकर्ते म्हणून काम करताना आपली भूमिका काय असली पाहिजे यावर चर्चा केली गेली. ज्यावेळेस आपण समोर एखादी घटना येते त्यावेळेस कार्यकर्ता म्हणून आपली भूमिका ठोस असली पाहिजे. उदाहरणादाखल चर्चा केली गेली.

त्यानंतर हिंदू कोडबिलाची माहिती दिली. महिलांना वारसा हक्कापोटी वडिलांच्या संपत्तीत समान हक्क मिळावा या मागणी पोटी डॉ. बाबासाहेबांनी हिंदू कोडबिलाचा राजीनामा दिला. आजदेखील वारसा हक्कासाठी स्त्रीयांना झटावे लागते. बाबासाहेबांनी स्त्रीयांच्या हक्कासाठी कॅबिनेट मंत्री पदाचा पण राजीनामा दिला. भारत स्वातंत्र्य होण्यापूर्वी महिलांना मतदानाचा हक्क मिळवून दिला. तसेच एस.सी., एस.टी., ओ.बी.सी. आरक्षणासाठी प्रयत्न केला.

त्यानंतरच्या सेशनमध्ये १२ व्या शतकातील संताची चळवळविषयी माहिती दिली. यात जातीभेद न मानणारा भेदभाव न मानणारा कानडा विठ्ठल यांनी शुद्र अतीशुद्र लोकांना स्पर्श करता यावा म्हणून विठ्ठल चंद्रभागेच्या तिरी आणले. तरीही ब्राह्मणांनी त्याला लोकांपासून आणखी लांब केले. यातून संतांना समाजात कसा त्रास दिला जात असे हे सांगितले. तसेच महंमद शेख हा विठ्ठलाचा पहिला मुस्लिम भक्त होता. त्यानंतर चांगदेव व मुक्ताबाईचा इतिहास सांगितला. ज्यातून स्त्रीयांकडे बघण्याचा दृष्टीकोनाची चर्चा केली.

सदरच्या अभ्यासवर्गात कार्यकर्त्यांना समाजाची चौकट तोडून जाताना काय काय अनुभव आले याची चर्चा केली. या चर्चेतून खालील मुद्दे पुढे आले. उदा. चौकट तोडली तर स्त्रीयांना 'आगाउ' म्हटले जाते.

- पर्स अडकवते व फिरते
- उशिरा गावात दिसले की 'आज काय काम जास्त होते काय?' असे टोमणे
- लवकर आले की, 'आज काय काम नव्हते वाटते'
- गजरा लावून बाहेर पडले तर 'आज काय विशेष आहे काय?'
- लोकांची भांडणे सोडवताना स्वतःला काय वकील समजतेस काय? गावगुंड झाली का?

- कोणाच्या गाडीवरून आलीस? इ. प्रश्नांना तोंड द्यावे लागतय. या व अशा प्रश्नांना तोंड देत धाडसाने पुढे जावे यासाठी प्रयत्न करायला हवे. स्त्रीयांनी पुढे गेलेच पाहिजेही भूमिका सतत डोक्यात ठेवायला पाहिजे.

अभ्यास वर्ग क्र. ४ :

दि. २५/५/२०१७ ते २६/५/२०१७ रोजी अभ्यास वर्गास सुरुवात झाली. या वर्गात व्यायामाच्या प्रकारापासून सुरुवात झाली. कोणत्याही प्रकारच्या कामास सुरुवात करण्यापूर्वी स्वतःच्या शरीराला व मनाला एकाग्र करणेसाठी शारीरिक व्यायाम महत्वाचा आहे हे सांगितले. यात शरीराची हालचाल, बुद्धी, मन एकाग्र करणेची पध्दत यावर चर्चा केली. शारीरिक तक्रारीना दूर ठेवण्यासाठी व्यायामाची गरज असते हे सांगितले. त्यानंतर निर्भयता, बुद्धिमता, आत्मसात करणे, अनुकरण या बाबी सांगितल्या.

त्यानंतर भाषा शिकणे म्हणजे बोलणे, संवाद साधणे यावर चर्चा झाली. भाषा शिकल्याने अधिक व्यक्तीशी संवाद साधता येतो. त्यातूनच लोकांच्याबाबत माहिती समजू लागते, कळते.

त्यानंतर गौतम बुध्दाविषयी माहिती दिली. गौतम बुध्द व त्यांच्या शिष्यांची गोष्ट सांगून असे सांगितले की, एखादी गोष्ट साध्य करताना घाई गडबडीत न करता शांतपणे वाट पाहून केली जावी. ज्याचा सकारात्मक परिणाम होतो.

त्यानंतर धर्म व जातीचा व्यक्तींचा खाण्यापिण्यावर कसा परिणाम होतो याची उदाहरणे दिली. उदा. मुस्लीम व्यक्ती जी मांसाहारी असते ती वाणी जातीच्या वस्तीत जावून उघडपणे मांसाहार खायू शकत नाही. त्यांच्या खाण्यावर बंधने येतात. याचाच अर्थ अनेकदा जात व धर्मापोटी लोकांच्या अन्न अधिकारावर बंधने येतात हे योग्य नाथपंतांचे उदाहरण देवून असे सांगितले की, त्यांनी कधीही धर्म मानला नाही. निसर्गाशी त्यांचा जास्त संबंध असल्याने वनौषधीचा अभ्यास करत होते. त्यामुळे बऱ्याच आजारावर उपचार मिळवून

देण्यासाठी वैदोपचार पध्दत आली. जिचा आजतागायत उपयोग होत आहे. वनौषधी निर्माण करणाऱ्यांच्यात सर्व जाती धर्माचे लोक होते.

कविता व गाण्यांच्या माध्यमातून पूर्वी लोक एकत्र कसे रहाचचे हे सांगितले. त्यांच्या एकत्र राहण्यात जातभेद आडवी येत नव्हती.

त्यानंतर इंदिरा गांधीची माहिती व इतिहास सांगितला. त्या देशाच्या पंतप्रधान होवूनही त्यांना पुरुषप्रधान संस्कृतीमुळे वारसा हक्काची प्रॉपर्टी मिळू शकली नाही. महिलांना आजही झटावे लागते. पूर्वीपासून संघर्ष देत आलेल्याचा महिला विषयी अधिक माहिती मिळवण्यासाठी तसेच आंदोलने, चळवळी यांचा इतिहास जाणून घेण्यासाठी पुस्तक वाचन करणे गरजेचे आहे, असे सांगितले. दरम्यान शिवाजी महाराजांची माहिती सांगितली. ज्यात शिवाजी महाराज यांनी कधी जातीधर्म मानला नाही. सर्व धर्माचे लोक त्यांच्या राज्यात होती. हा विषय चालू असतानाच मिरज दंगलीविषयी चर्चा झाली. ज्यामध्ये धर्मभेद मुख्य कारण होते.

यानंतर मिरजेत उरूस असतो याची चर्चा झाली. वास्तविक उरूसामध्ये सर्व धर्माचे लोक एकत्र येत असतात. गोदड समाजाचे लोक एकत्र येवून उरुसाची आखणी करतात. दलाई लामाची माहिती देवून सांगितले की, ते बौध्द धर्माचे धर्म संस्थापक आहेत. नालंदा व तक्षशिला या विद्याविषयी माहिती दिली व त्यानंतर सत्यशोधक समाजाचे स्थापनेची माहिती दिली त्यातूनच शाहू महाराज व त्यांच्या कामाची ओळख करून दिली. शिक्षणाचा पाया रुजवणारे ते महत्त्वाचे राजा होवून गेले. त्यांनी गाव तेथे शाळा ही संकल्पना रुजवली.

अभ्यास वर्ग क्र.५ :

सदरची कार्यशाळा ३०/७/२०१७ व दि. ३१/७/२०१७ ला झाली. यामध्ये हक्क म्हणजे काय? याविषयी चर्चा केली गेली. यामध्ये स्वतः प्रतिकार करताना संघर्ष करताना हक्काची भाषा वापरता येणे गरजेचे आहे, असे केल्या कितीही मोठ्या प्रमाणात विद्रोह करायचा असल्यास तो करता येतो. रुढी व परंपरांना मोडकळून हक्कासाठी भांडणे म्हणजे

विद्रोह, हक्कासाठी लढणे म्हणजे विद्रोह हक्क आधारीत कामातून वंचित ठेवलेल्या घटकांना सक्षम करू शकतो.

त्यानंतर आई या प्रतिमेत असताना महिलांनी कोणत्या साच्यात असायला पाहिजे ते सांगितले. ती फक्त प्रेमळ, मायाळू, वात्सल्यपूर्ण असावी अशी प्रतिमा समाजाने घातली. ती योग्य नाही जोपर्यंत ही चौकट ती मोडत नाही तोपर्यंत तिचा हक्क तिला मिळत नाही व विकास होवू शकत नाही.

पंचशिलाची माहिती देताना स्त्रीयांनी वरचे स्थान दिले आहे, असे सांगितले. पंचशिलात प्रज्ञा, शिल, करुणा, अहिंसा, समता, शांती याचा समावेश आहे.

सध्यस्थितीत स्त्रीभ्रुण हत्याचे प्रमाण वाढले असून त्यावर प्रतिबंध व आळा येण्यासाठी सरकारने कायदा काढला आहे. तरी देखील महिलांचे प्रश्न सुटले नाही. दुपारच्या सत्रात महिलांनाच बंधणे का यावर चर्चा केली. गटचर्चेतून खालील मुद्दे दिले आहेत.

- पुरुषांनी मंगळसुत्र का वापरू नये ?
- लग्नाची ओळख म्हणून ते स्त्रीयांनीच का घालावे ?
- विधवा महिलांनी कार्यक्रमात का येवू नये ?
- पूजा अर्चा व धर्म पाळण्याची बंधने स्त्रीयांवरच का ?
- मासिक पाळीच्या वेळेस स्त्रीला लांब का ठेवावे ?
- जिला मासिक पाळी येत नाही तिला पण वंचित ठेवणे योग्य आहे का ?

वरील मुद्यावर चर्चा करून अशी माहिती दिली की, हे योग्य नाही.

सदरच्या अभ्यासवर्गात स्वाध्यायनच्या मुलाबरोबर चर्चा केली. यामध्ये सेक्स वर्कर्सची मुले म्हणून समाजाला कसे ते तोंड देतात व सामोरे जातात याची चर्चा झाली. आपली मनोगते व्यक्ती केली. यात शाळेत होणारा भेदभाव, कलागुणांना, कौशल्यांना कमी

वाव व कलंक याविषयी त्यांनी चर्चा केली. नागपूरला झालेल्या महिला हक्क परिषदेमध्ये सुरुवात व्हॅम्प संघटनेचे पैसे नाकारले हे योग्य नव्हते. इतर स्त्रीवादी संघटनाबरोबर व्हॅम्पने आपली भूमिका मांडली. खरेतर चळवळीच्या कामात स्त्रीवादी संघटनांचा पाठिंबा अपेक्षित असतो. मात्र तो दिसला नाही हे योग्य नाही.

अभ्यासवर्ग क्र.६

सदरचा अभ्यासवर्ग या वर्गात चळवळ गीताने सुरुवात केली व दलित समाजाचे साहित्यकार दया पवार यांच्या 'धरण' या कवितेचा इतिहास सांगितला. पाणी संघर्ष व आंदोलनावेळी अनेक संघटना पुढे आल्या होत्या. या आंदोलनाच्या अनुभवातून दया पवार यांनी 'बाई मी धरण बांधावे' ही कविता लिहिली आहे. पाणी प्रश्न मिटावा. स्त्रीयांची होणारी अडचण व त्रास कमी व्हावा या दृष्टीने सततच स्त्रीयांना पाणी संघर्ष करावा लागला. कवितेतून स्त्रीयांना होणाऱ्या त्रासाची माहिती दिली. धरण बांधताना स्त्रीयांचा सहभाग घेतला. स्वतःला शारीरिक त्रास होवून देखील पोटच्या पोराना दूर ठेवून कसे धरण बांधले गेले मात्र स्त्रीयांना आजपर्यंत पाण्यासाठी झगडावे लागते.

कार्यकर्ती म्हणून आपणही समाजात जातो तेव्हा आपल्या कामाची पध्दतीपेक्षा आपण कशाप्रकारे झरांशी बोलतो, वागतो, भाषा शैली काय असावी याची जाणीव असावी. त्यानुसार समाजापुढे आपण जावे. आपल्या प्रतिमेतून समोरच्यावर प्रभाव पाडता यावा.

लोकांना मदत करताना त्यांच्या व्यक्ती स्वातंत्र्याला प्रोत्साहन द्यावे. लोकांच्या संरक्षणासाठी व त्यांच्या अधिकारासाठी काम करावे. त्यांना मार्ग दाखवणे व त्यांचा आवाज उठवण्याला मदत करायला हवी, अशी चर्चा झाली.

दुपारच्या सत्रामध्ये दैव वादावर चर्चा झाली. यामध्ये तुलसीविवाहाची गोष्ट व दत्ताची गोष्ट सांगितली. ज्यामधून पुरुष जरी चुकीचा वागला तरी बाईलाच दोषी ठरवले जाते हे सांगितले व त्यामुळे अभ्यास करताना धर्म, परंपरा, पंथ, वंश, पुरुष प्रधान यावर अभ्यास करावा.

अभ्यासवर्ग क्र.७

सदरची कार्यशाळा दि. २६/१०/२०१७ व १७/१०/२०१७ ला झाली. या अभ्यासवर्गात महिला राज सत्ता आंदोलनाची चर्चा झाली. त्यामध्ये सरपंच, सदस्य यांना ट्रेनिंग दिले जाते. २० वर्षांच्या कालावधीमध्ये पूर्ण महाराष्ट्रभर महिलांना घडवले आहे. या आंदोलनात महिलांनी राजकारणात प्रवेश केल्यावर राज्यकारभार कसा करावा हे शिकवले जाते. यावेळेस विद्रोही महिला मंचच्या महिला जर राजकारणात असतील तर या आंदोलनात सामिल व्हा असे सांगितले. सध्या विद्रोही महिला मंच गावपातळीवर महिलांचे प्रश्न व इतर प्रश्न ग्राम एकतेमार्फत सोडवते. नजरिया पण तसेच करते. हे करत असताना ग्रामपंचायतीत एखादा नवीन जी.आर. आला तर लगेचच त्याची माहिती घेवून लोकांपर्यंत पोचवू शकतो.

या अभ्यासवर्गात आतापर्यंत घेण्यात आलेल्या अभ्यासवर्गाचा आढावा घेतला. जेणेकरून विद्रोही महिला मंच व नजरीयाने गावपातळीवरील कार्यक्रमात बदल घडवले व कार्य पध्दतीत बदल आणला.

फुले, शाहू, आंबेडकर यांचे विचार घेवून जनजागृती केली जात आहे. सावित्रीबाई फुले, शाहू महाराज, महात्मा फुले यांची जयंती गावपातळीवर कधीच साजरी केली गेली नाही. पण या कार्यशाळेतून त्यांची विचारसरणी आत्मसात करून गावातल्या लोकांना पटवून देवून प्रत्येक गावात यांच्या जयंत्या साजऱ्या करू लागले आहेत. दोन्ही संघटनांचे काम पुढे चालू ठेवत असताना अभ्यास वर्गातर्गत शाहू महाराजांच्या कार्याचा प्रत्यक्ष आढावा व माहिती घेण्याच्या दृष्टीने पुढिल महिन्यात कोल्हापूर येथे २८ नोव्हेंबरला व्याख्यान आयोजन, म्युझियमला भेट देणे, न्यू पॅलेसला भेटी देणे इ. ३ दिवसांचे नियोजन करण्यात आले आहे. एकंदरीत अभ्यास वर्गाचा सर्वच कार्यकर्त्यांना उपयोग होतो आहे. तसेच वाचन आवड व ज्ञानात भर पडणे यासाठी सर्व कार्यकर्त्यांची वाचनालय भेटीचे महत्त्व वाढले आहे.

पुढे जावून साहित्याची सामग्री एकत्र करून अनेक पुस्तके सर्वाना उपलब्ध होण्यासाठी प्रयत्न केले जात आहेत.